

Леонід Леонідович МІСІНКЕВИЧ,
доктор історичних наук, професор,
перший проректор з наукової роботи
Хмельницького університету управління та права,
ml@univer.km.ua

УДК 94(477)

ОПІР ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ: ВІД ВОЛИНОК ДО ПОВСТАННЯ (В 1929–1931-Х РР.)

Висвітлюються соціальні настрої, поведінка та опір селянства комуністичному режиму в кінці 1920 — початку 1930-х рр. при запровадженні державної політики колективізації. З'ясовуються обставини поновлення продрозверстки, труднощі хлібозаготівель та започаткування економічного терору проти селянських господарств, яких звинувачували у саботажі колгоспного будівництва і господарському шкідництві. Оцінюються наслідки масової колективізації та розкуркулення, які проводили місцеві органи влади в погоні за високими відсотками, використовуючи адміністративні заходи. Звернута увага на селянські заворушення в умовах масової примусової колективізації та позицію партійних і державних органів при її проведенні. Зокрема відстежується перебіг на Дунаєвеччині повстання проти більшовицького свавілля. Розглянута діяльність правоохоронних органів у придушенні селянських заворушень та повстань, означені адміністративні заходи до учасників антиколгоспних виступів.

Ключові слова: українське селянство, селянські заворушення, колгоспи, радянська влада, куркульство, колективізація, волинки, повстання, індивідуальні господарства.

В історії кожного народу є і героїчні, і трагічні сторінки. У нашій новітній історії чи не найтрагічнішими є ті, які пов'язанні з репресивною політикою радянського тоталітаризму. Внаслідок масових політичних репресій, різноманітних утисків свобод і прав нічим не виправданих та непоправних втрат зазнав український народ. Ці втрати торкнулись усіх без винятку верств населення, обірвали і скалічили життя мільйонів наших співвітчизників.

Активним чинником державного терору стала боротьба з куркульством періоду колективізації. Влаштовані заходи посилювали репресивні дії щодо селян, яких звинувачували у саботажі колгоспного будівництва, господарському шкідництві.

Проблеми державної соціально-економічної політики на селі, перебіг примусової колективізації, наслідки масового розкуркулення та опір селянства комуністичному режиму досліджуються у працях С. В. Кульчицького, В. Ю. Васильєва, В. Г. Берковського та інших вчених.

Зазначене дослідження спрямоване на висвітлення селянського опору на Хмельниччині у 1929–1931 рр., з метою розкриття форм й динаміки класової боротьби на селі, виходячи з політичних гасел регіонального рівня.

Запроваджуючи систему обліку неблагонадійних громадян, політбюро ЦК ВКП(б) приймало політичні рішення, що були направленні проти тих соціальних груп, які перешкоджали розбудові соціалістичних відносин. З початку 1927 року у державі знову було введено продрозверстку, встановлено тверді ціни щодо «надлишків» хліба та інших продуктів. У січні–лютому 1928 року в Україні було реквізовано 70 мільйонів пудів хліба. Тиск на селянство невпинно посилювався [1, с. 359]. 1928 рік обернувся кризою, породженою хлібозаготівельними труднощами. Винуватцями суспільних ускладнень було названо куркульство. У селян, що не справлялися із визначеними владою завданнями, відбирали будинки, господарські будівлі, худобу, сільськогосподарський реманент.

Проти куркульства активно використовувалися статті Кримінального кодексу УСРР, які давали змогу позбавляти їх волі від 1 до 2 років (з конфіскацією майна) за відмову виконання державних поставок. Навесні 1929 року за невиконання «твердого завдання» в республіці під економічний терор потрапило 18 624 селянські господарства, з них 8 012 було продано на торгах. 1 150 власників притягли до кримінальної відповідальності [2, с. 19]. За циркуляром від 5 вересня 1929 р. репресивні дії застосовувалися проти «куркулів» і контрреволюціонерів, включаючи вищу міру покарання — розстріл.

Суцільна колективізація, яка розпочалася у 1929 році, поширилась і на Україну. Поворотною віхою її реалізації став листопадовий 1929 року пленум ЦК ВКП(б), на якому керівники республіки взяли підвищені зобов'язання щодо її здійснення. Масова кампанія насильницького об'єднання індивідуальних господарств у колгоспи призвела до негативної оцінки усупільнення. Ще більші невдоволення

виникли тоді, коли з центру, без урахування побажань та психології селянина-одноосібника, встановлювалися довільні рознарядки, які місцеве керівництво намагалося перевиконувати.

До прикладу, в області гасло суцільної колективізації підтримали всі райони. Темпи колективізації зростали неймовірно швидко. На 1 січня 1930 р. в Україні було об'єднано в колгоспи 15,8 відсотка господарств, на 1 лютого — 30,7, на 1 березня — 64,4 відсотка господарств [3, арк. 68]. «Високі» темпи були досягнуті в результаті грубого порушення принципу добровільного вступу в колгоспи, примусового усупільнення засобів виробництва, «розкуркулення» трудового селянства. Особливо складним і трагічним було становище середняків, яких примушували вступати в колгоспи під загрозою «розкуркулення» і репресій. У багатьох місцях залякували сільське населення різними жорсткими методами. У Шепетівському окрузі практикувалися обшуки дворів із стріляниною. Мали місце факти закриття ринків, заборони продажу селянам-одноосібникам товарів першої необхідності [4, арк. 208–209].

Одним з грубих порушень стало створення в окремих селах комун замість артіль. При цьому за спільним рішенням Наркомзему УСРР та Укрколгоспцентру було запропоновано усупільнити не лише селянську землю, житлові будівлі, але й домашню худобу та птицю [5, с. 57]. У ряді районів «розкуркулення» супроводжувалося образою почуттів віруючих, закриттям церков, перетворенням їх у склади для зберігання зерна і т.п. Партійні та радянські органи часто ігнорували життєві потреби і запити селян.

Незадоволення селянства політикою колективізації проявлялося в різних формах. У кінці 1929 р. — на початку 1930 р. серед населення Поділля активізувався еміграційний рух. У секретному повідомленні ЦК КП(б)У відзначалося, що в ніч на 4 грудня 1929 р. із колективізованого села Чернокозинець Орининського району Кам'янецького округу втекло до Польщі п'ять родин [6, с. 10].

Ситуація у Кам'янець-Подільському окрузі характеризувалася масовою подачею заяв про вихід із колгоспів. Заяви, головним чином, подавали жінки, які вимагали повернення коней, інвентарю, посівного матеріалу. Бюро Кам'янецького окружного партії 24 квітня 1930 р. відмічало: «У справі колективізації було допущено низку грубих перекручень лінії партії. Зокрема в Новосталінському (нині — Новоушицькому), Дунаєвецькому, Солобковецькому районах місцеві органи влади в погоні за високими відсотками використовували лише адміністративні заходи (залякування, арешти, позбавлення тих, хто не вступає до колективів, можливості купувати крам у крамниці та інше). Це сталося внаслідок запаморочення від успіхів колективізації». Темпи колективізації по округу на 1 січня 1930 р. становили 14,7 відсотка, на 1 лютого 1930 р. — 29,7, на 1 березня 1930 р. — 46,1 [7, арк. 69].

На початку 1930 року у Шепетівському окрузі в ході колективізації запроваджувалися репресивні заходи, які викликали селянські заворушення. Ось як це висвітлювалося в матеріалах Інституту

дослідження Волині: «Насильництво створило в селах дуже напружену атмосферу, що загрожувала вибухом при першій сприятливій нагоді. Навесні 1930 року у прикордонних з Польщею селах Плужнянського району селяни за умовним сигналом збіглися вночі до колгоспів і почали забирати назад своє усупільнене майно, мотивуючи це тим, що радянський уряд не визнає примусової колективізації, що місцева влада проводила колективізацію незаконно. Цей селянський бунт, що став відомий під назвою «волинка», як вітер пронісся по селах» [8, с. 83].

У доповідній записці секретаря Шепетівського окружного партії Пилипенка ЦК КП(б)У зазначалося, що події, які мали місце в окрузі, пов'язані з масовими селянськими «волинками», в яких найбільш активну роль відігравали жінки. Виникли вони «внаслідок прорахунків та грубого перекручення лінії партії при проведенні колективізації, збору насінневого матеріалу, введення додаткового оподаткування, закриття церков без необхідної на те підготовки селянських мас» [9, арк. 2]. Помилка та головотяпства було чимало, а в окремих випадках справи дійшли до того, що не тільки не велася будь-яка робота з роз'яснення переваг колективізації, а й були випадки, коли обманним шляхом записували у колгосп. Так, незважаючи на те, що на зборах селян села Гнійниця Плужнянського району за організацію колгоспу проголосувало лише п'ять осіб, колгосп був утворений, а результати голосування фальсифіковані [9, арк. 2].

Селянський бунт, який розпочався у Плужному 20 лютого, зібрав на площі біля церкви понад 1 500 осіб. Селяни вимагали: «Не чіпайте церкви!», «Геть колективізацію!», «Геть радянську владу!». Натовп кинувся розбирати усупільнене зерно, інвентар [9, арк. 6]. Далі юрба чисельністю більш ніж 400 осіб попрямувала в сторону кордону з Польщею, імітуючи спробу його перетину, але за чотири кілометри від нього була зупинена загонем піднятих за тривогою прикордонників. Після переговорів селяни повернулися до Плужного, а далі роз'їхалися по домівках, агітуючи дорогою інших селян до спільних виступів. На наступний день повстання охопило 22 села Плуженського району. Ще через день заворушення охопили 13 районів округи. У багатьох селах були розігнані сільські ради, розгромлені склади з посівним зерном, розібраний усупільнений інвентар [10, с. 481].

У Теофіпольському районі заворушення переросли у повстанський рух: організувалися загони в 200–300 осіб, розсилалися делегації до інших сіл та районів із закликком до загального повстання. Спроби міліції і ДПУ навести лад наражались на збройний опір. Приміром, 4 березня у с. Поляхове селяни відкрили вогонь з обрізів, змусивши оперативну групу відступити. Наступного дня озброєний загін з 200 осіб з'явився у с. Рідка і с. Турівка, де під час зіткнення з чекістами було поранено начальника загону ДПУ. У таких умовах у деяких представників місцевої влади не витримували нерви. У с. Новоселиця Старокостянтинівського району голова сільради під час її пленуму кинув печатку об землю: «Не хочу більше працювати, бо кожен представник влади мучить людей» [11].

Селянські бунти поширилися на інші райони округу. У Полонському районі з 27 населених пунктів «волинкою» були охоплені 24 села, Ляховецькому — 19, Антонінському — 25, Аннопільському — 22, Грицівському — 18. Селянські виступи пройшли в більшості сіл Теофіпольського та Ізяславського районів. Майже в кожному селі Судилківського району, де пройшли «волинки», було розібране усупільнене зерно та інвентар. У прикордонному з Польщею Аннопільському районі були спроби селянських груп перейти державний кордон [9, арк. 17–18, 21–23].

На місця заворушень були направлені керівники різних рангів. У Шепетівський округ відрядили начальника ДПУ України В. Балицького. За його висновками, «причиною хвилювань стали грубі викривлення класової лінії, адміністративний і невинуватий тиск на селянство при проведенні колективізації і відбору посівного матеріалу. І це в умовах прикордонного Шепетівського округу, який був засмічений антирадянськими та контрреволюційними елементами, надзвичайної невідомості селянства, серед якого недостатньо була проведена політична робота» [6, с. 42].

Проти селянських заворушень були направлені загони міліції, курсанти військових училищ, працівники органів ДПУ. Весь Шепетівський округ був розбитий на 5 оперативних секторів, у центрі яких зосереджувалися військові для проведення операцій з виявлення осіб, які були причетні до побиття партійно-господарського активу, розбирання колгоспного майна, ініціаторів «волинок». Затримано 427 осіб, в тому числі в Ляховецькому районі — 63, в Аннопільському та Плужнянському районах — по 49, Старокостянтинівському — 45 [9, арк. 31].

Підсумовуючи події на Шепетівщині, голова ОДПУ УСРР Всеволод Балицький доповідав генеральному секретарю ЦК КП(б)У Станіславу Косіору: «Ляховецький район, який межує із Плужним, ще не зовсім заспокоївся. Сьогодні у деяких селах відбувалися спалахи повстань, із значною кількістю учасників, і не тільки жінок. Стихійні виступи і хвилювання відбулися у Ганнопільському, Заславському, Судилківському районах, але в цих районах у зв'язку із потужним оперативним втручанням комуністів і перекиданням чекістів селянський рух не розрісся до розмірів як у Плужнянському районі» [11].

Подібні заворушення під гаслом «Геть колективізацію!» пройшли в селах Ушиця і Кульчіївці Кам'янецького округу, Війтівці Проскурівського округу. Подібні протести в січні — березні пройшли по всій Україні. Перебуваючи в цей час у республіці, С. Орджонікідзе у своїх записках виклав враження від побаченого: «Україна поставила за мету досягти стовідсоткової колективізації. Там, де не вистачало розуму, в хід пускалося голе адміністрування, внаслідок чого село дуже стривожене, жіночі бунти нерідкість, а в трьох округах: Тульчинському, Шепетівському і Могилівському — справжні повстання селян. Повстання придушено зброєю, застосовано кулемети, а в окремих місцях — і гармати. Убитих і розстріляних 100, поранених декілька сотень...

Причини: скороспішна колективізація, погоня за відсотками, усупільнення корів, звирячі утиски при вилученні насіння, глушення над релігією і церквою, обшуки, знімання дахів, підлоги, печей і ін. ...» [12, с. 88]. Письменник І. Бабель, який брав безпосередню участь у цих заходах в Україні, зізнався: «Я тепер навчився спокійно дивитися на те, як розстрілюють людей» [13, с. 327].

Масовий опір колективізації змусив владу «пригальмувати» її темпи і навіть вжити заходів. 2 березня 1930 р. у газеті «Правда» вийшла стаття Й. Сталіна «Запаморочення від успіхів», де він звинуватив місцевих керівників у «перегинах» під час створення колгоспів та розкуркулення. Пізніше з'явилася й відповідна постанова ЦК ВКП (б), що орієнтувала партійних керівників на боротьбу «з викривленнями політики партії у колгоспному русі». На виконання настанов вождя і партії почали вживати заходи і в Україні. На початку квітня політбюро ЦК КП(б)У своїм рішенням замінило керівництво парткомів Шепетівської і Тульчинської округ — через надмірну активність у здійсненні колективізації.

Скориставшись послабленням тиску згори, селяни почали масово виходити з колгоспів. На 1 жовтня 1930 р. колгоспами було охоплено, за офіційними даними, лише 28,7 % господарств. Та цей відступ був тимчасовий: восени 1930 року влада знову почала наступ на селян. Тих, хто залишився поза колгоспами, обкладали такими завданнями і податками, що іншого виходу, крім як попроситися назад, у них просто не було [11].

Економічним тиском влада не обмежилася. 30 січня 1930 р. ЦК ВКП(б) приймає постанову «Про заходи з ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації». На цю постанову доволі швидко відреагувала місцеві більшовики-активісти. Зокрема вже 6 лютого 1930 р. Бюро Шепетівського окружного КП(б)У приймає рішення «негайно приступити до складання орієнтовних поіменних списків куркульства по селах» [14, арк. 14–17].

Розпочалася чергова кампанія з розкуркулення. Зважаючи на пропозиції місцевих органів ДПУ, 21 квітня 1930 р. секретаріат ЦК КП(б)У затвердив спеціальну, цілком таємну інструкцію «Про чистку прикордонних округів», розіслану секретарям Кам'янець-Подільського, Вінницького, Проскурівського, Тульчинського, Могилівського та Шепетівського окрпарткомів, у якій пропонувалося поділити кандидатів для виселення на дві основні категорії. Перша — включала тих, про яких є певні матеріали про їх контрреволюційну діяльність, та осіб, що займали керівні посади в антирадянських урядах і арміях, брали активну участь у контрреволюційному русі. Ці громадяни підлягали негайному виселенню за межі України в адміністративному порядку. До другої — зараховувалися жителі прикордонних районів, які мали антирадянське минуле, не змінили своїх поглядів у цей час і мали близькі або родинні зв'язки в Польщі та Румунії, підтримуючи їх листуванням або іншими способами, і не брали активної участі у

радянському будівництві; їх рекомендувалося переводити на роботу з прикордонних районів у внутрішні райони республіки.

Для більшості населення, що брало участь у заворушеннях і бунтах, ці події не пройшли безслідно. Про це дізнаємося з розповіді одного з голів сільської ради, надрукованої у збірнику Інституту дослідження Волині: «... Справи кепські. Мається письмове, загальне для всіх сіл, розпорядження негайно виділити 15–20 відсотків куркулів для висилки на Сибір. Що ж я можу зробити, коли маю таке бідне село, в якому нема ні одного куркуля. Коли з цим запитанням я звернувся до представників влади, то мені відповіли, що коли я не знайду 15 відсотків куркулів, то сам поїду на Сибір. Ще кожному з цих людей треба видумати і сформулювати досить тяжке обвинувачення, якого кожний з цих людей не чув і не бачив. Це все одно, що вбити цих людей» [8, с. 84].

Повсюдне вигортання під мітлу всіма правдами і неправдами хліба, кампанія ліквідації куркульства як класу, насильницьке заганяння селян у колгоспи викликало не тільки незадоволення більшовицькою владою, а й гостру ненависть до неї. Саме така обстановка на Дунаєвеччині та в навколишніх селах сусідніх районів призвела в 1931 році до підготовки повстання, підготовка і перебіг якого викладені у 16-титомній кримінальній справі слідчо-оперативної частини Кам'янець-Подільського прикордонного загону ДПУ, в якій кваліфікувалося, що до організації повстання причетна «польсько-петлюрівська контрреволюційна повстанська організація». Очолили повстанську організацію колишній офіцер царської армії, у подальшому петлюрівський сотник Лісецький Іван Михайлович, житель с. Нестерівці, Дунаєвцького району та Пекарчук-Пасечник Петро — житель м. Дунаєвці.

Своє ставлення до означених подій, що він ворог радвлади і контрреволюціонер [15, арк. 167], Лісецький не приховував навіть на перших допитах після арешту. Саме з таких одностумців намагався формувати осередки для майбутнього повстання.

Повстанські осередки були сформовані у селах Тинна й Пільна Тернава, керівництво якими очолили Франц Солтис [15, арк. 157] та Стах Сорока [16, арк. 261]. Такі ж осередки були сформовані в селах Ганівка та Малі Тернавці під керівництвом Дмитра Кульчицького [15, арк. 32] та Кароля Скавронюка [17, арк. 124].

За планом організації повстання передбачалося з настанням темряви 3 травня шляхом підпалу Тиннянської колгоспної скирти подати сигнал до виступу. Повстанці села Тинна після збору мали ліквідувати колгоспних активістів і сформувати повстанську місцеву владу з трьох осіб. Після цього всі інші повстанців вирушають на узлісся, де очікують підходу повстанців із села Пільна Тернава. Об'єднавшись в один загін, повстанців вирушають на с. Нестерівці, в якому до того часу радянська влада повинна бути вже повалена. Поповнений загін повстанців направлявся в с. Ганівку, а далі — на Дунаївці. В усіх селах повстанці за планом вивіщували жовто-блакитні прапори, а на шляху переміщення мали знищити телефонно-телеграфний

зв'язок, розібрати залізничну колію, спалити дерев'яні мости, які трапляться на шляху їхнього пересування. О першій годині ночі 4 травня з Дунаєвецької електростанції повинен був поданий сигнал до захоплення м. Дунаєвець з допомогою трикратного тушіння світла.

Напередодні виступу 3 травня 1931 р. Кам'янець-Подільським прикордонним загоном був проведений арешт керівників повстанської організації І. М. Лісецького та П. Т. Пекарчука [17, арк. 124]. Тут спрацював план дepeушників, який був здійснений з допомогою заїзного агронома, котрий з'явився в с. Нестерівцях незадовго до цього [18, с. 113]. Отримавши повідомлення про неприїзд керівників повстання, сільським осередкам було рекомендовано не проводити активних дій. Проте повстанські осередки сіл Пільної Тернави та Малої Тернавки виступили самостійно за ініціативою місцевих керівників [17, арк. 113].

Учасники Малотернавського повстанського осередку ввечері 3 травня 1931 року, озброївшись револьверами та обрізами, зібрались у хаті І. А. Каліновського та його сестри О. Пашкової. Керівник осередку Кароль Скавронюк, який повернувся з с. Тинна повідомив присутніх про те, що Тиннянський осередок ще не отримав останнього розпорядження про військовий виступ. Отож очікується приїзд вершника з с. Пільної Тернави, який доставить повідомлення про виступ. Для одночасного військового виступу мав бути сигнал «пожежа селянської скирти» [17, арк. 131] на Тиннянському колгоспному полі. Біля опівночі в с. Тинна запалала скирта. За умовним сигналом та вказівкою Кароля Скавронюка Малотернавські повстанці кинулись до сільської ради.

Після завершення зборів молоді в с. Мала Тернавка на момент виникнення пожежі в сільбуді перебували голова сільської ради Кострубський, секретар — Співак, секретар комсомольського осередку Антончук та ще кілька колгоспних активістів. У цій ситуації деякі активісти поспішили збирати пожежників, а дехто відправився на патрулювання для подальшого усунення інших підпалів. Секретар комсомольського осередку Антончук та представник районних органів влади Навроцький, які потрапили на очі повстанців, що прямували до сільської ради, були вбиті [17, арк. 132].

Захопивши приміщення сільради, повстанці знищили документацію, вилучили печатку. Повстанець Каштан Володимир проголосив себе головою, а Каліновського Івана — секретарем сільської ради. Після пострілу, який пролунав на вулиці, всі, хто був у приміщенні, залишили його. На вулиці вони побачили голову сільської ради Кострубського, секретаря — Співака, вчителя школи Рибу та голову колгоспу Колесника, які прибігли до сільської ради для встановлення порядку. Отримавши опір повстанців, Кострубський, Співак та Риба зникли в сільських садах у напрямі с. Тинної. Колесник Василь відстрілюючись покинув село в протилежному напрямі. Основні сили повстанців на чолі зі К. Скавронюком переслідували їх до околиці с. Тинної, де на той час уже перебувала оперативна група Смотрицького райвідділу ДПУ. У ході переслідування від рук дepeушників загинули

перші повстанці Я. Слободян та С. Колесник. Десять повстанців заховалися в лісі. 7 травня четверо з них були заарештовані, а Котик Григорій, відстрілюючись від дepeушників, був смертельно поранений. П'ять повстанців Скавронюк Кароль, Каліновський Іван, Стокроцький Семен і брати Михайло та Ігнат Рогалі зникли у невідомому напрямку [17, арк. 133–134].

Зовсім по-іншому розвивались події в с. Пільна Тернава. 3 травня керівник повстанського осередку Стах Сорока перебував на заручинах брата, де вчинив вбивство родича нареченої Дубаня Онуфрія — заступника голови ТОЗу. У ночі на нараді повстанського активу села було повідомлено про необхідність відкласти повстання. Здійснивши вбивство, Сорока Стах наполягав на тому, щоб військовий виступ не відкладати. Його пропозиція була підтримана Сидорчуком Сидором та Кульчицьким Миколою. Більшість учасників наради прийняли рішення розпочати повстання.

Роздавши зброю тим учасникам осередку, які її не мали, повстанці під керівництвом Сороки Стаха, Крупельницького Миколи та Слівінського Роха розділились на групи для захоплення сільської ради, руйнування залізничної колії та телефонно-телеграфного зв'язку на перегоні станція Дунаївці — Балин, вилучення зброї в односельчан та проведення арештів колгоспних активістів й насильного залучення до повстанського загону. Під час розправи над сільським активом загинули голова кооперативу Єфімович, два брати Бутельські, поранений їх батько та колгоспник Заремба.

Вночі 4 травня був сформований повстанський загін у складі 25 осіб, якому передавався обоз, сформований з реквізованих колгоспних коней і підвод. Загін під керівництвом Сидорчука Федора направлявся в с. Тинну для підтримки повстання. Зрозумівши, що повстанський осередок с. Тинної паралізований військами Кам'янець-Подільського прикордонного загону, повстанці з с. Пільної Тернави відійшли у Тиннянський ліс, де очікували на розпорядження свого керівника Сороки [17, арк. 20–210].

Залишившись у селі з деякими повстанцями, Сорока Стах вранці 4 травня провів мітинг, на якому закликав односельців підтримати повстання. Незначна кількість населення підтримала повстанців. Отримавши повідомлення про наближення військ ДПУ до населеного пункту, Сорока Стах приймає рішення про залишення с. Пільна Тернава з добровольцями, які вступили до осередку, і разом із загonom Сидорчука Федора перейти на Польську територію [17, арк. 211]. Цей задум йому вдалося реалізувати. Разом з ним 14 повстанців перейшли р. Збруч, про що повідомила емігрантська газета «Діло» [17, арк. 184]. Четверо однодумців, очолювані Скавронюком Каролем із с. Мала Тернавка, теж уникли покарань, надійно сховавшись від дepeушників.

Виступивши в ніч на 4 травня 1931 р., повстанські осередки двох сіл не зуміли підняти сільське населення навколишніх сіл на боротьбу проти колективізації. У цьому, в першу чергу, згубно позначився передбачливою службою ДПУ арешт його ініціаторів. Того ж дня

Кам'янець-Подільським прикордонним загonom ДПУ повстання було придушене із втратами 8 осіб з обох сторін.

Під репресії потрапили близько двохсот селян. За обвинувальними висновками оперативно-слідчої групи ДПУ УСРР у другій половині серпня 1931 р. на розгляд судової «трійки» при колегії ДПУ УСРР була направлена справа № 127, у якій пропонувалося застосувати до 25 осіб вищу міру покарання — розстріл, до 18 — 10 років ув'язнення в концтаборах, до 17 — 8 років, до 27 — 5 років, а до 12 осіб — 3 роки ув'язнення концтаборів. 2 особи пропонувалося вислати на 3 роки за межі України [17, арк. 122, 159–160, 196–197, 239–241].

Особливою нарадою при колегії ОДПУ 3 жовтня 1931 р. були переглянуті обвинувальні висновки і на підставі ст.ст. 542, 541¹ КК УСРР 9 учасників контрреволюційного повстання (М. П. Шпака, П. П. Цибульського, В. Я. Каштана, М. Ф. Скотроцького, В. Я. Каштана, І. М. Лисенського, С. Д. Грицину, Ф. Б. Солтиса, Ф. П. Лисаковського) засуджено до страти. 17 учасникам повстання смертний вирок був замінений 10-річним ув'язненням у концтаборі, 22 особи засудженні до 10 років позбавлення волі, а їхні сім'ї вислані. 34 учасники контрреволюційної повстанської організації засуджено до 5 років, 4 — до 3 років позбавлення волі. Одному з ув'язнених строк 5 років концентраційного табору замінено виселенням до Казахстану [17, арк. 256–258].

Підсумовуючи викладений матеріал, необхідно зазначити, що опір селянства Хмельниччини щодо запровадження державної політики колективізації впродовж 1929 — початку 1931-х рр. мав загрозливий характер. Це проявлялося у зриві господарсько-політичних кампаній, посилення антирадянської пропаганди, поширення провокаційних чуток з метою створення антиколгоспних настроїв та явного шкідництва. У ці роки з боку партійно-державних органів застосовувались масові репресії, які мали на меті остаточно зламати хребет селянській непокорі. Найбільш жахливим проявом цих репресій став запроваджений у 1932–1933 рр. голодомор як засіб колективного терору.

Список використаних джерел

1. *Кульчицький, С. В.* Масовий терор як метод експропріації селян-власників [Текст] / С. В. Кульчицький // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст. Історичні нариси. — К. : Наукова думка, 2002. — С. 340–399.
2. Повернення імені і честі [Текст] // Реабілітовані історією. Луганська область Книга перша. — Луганськ : Луганська обласна друкарня, 2004. — 736 с.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України [Текст]. — Ф. 1. — оп. 20. — спр. 3153.
4. Державний архів Хмельницької області [Текст]. — Ф.П. 458. — оп. 1. — спр. 324.
5. *Піджарий, Ф. Д.* Діяльність Комуністичної партії України по створенню і зміцненню колгоспного ладу [Текст] / Ф. Д. Піджарий. — Х. : Вища школа, 1973. — 139 с.

6. *Єременко, Т. І.* Польська національна меншина в Україні у 20–30-ті рр. XX століття [Текст] / Т. І. Єременко ; Ін-т історії України НАН України ; редкол.: С. В. Кульчицький (гол. ред.) та ін. — К. : [Б. в.], 1994. — 73 с.
7. Державний архів Хмельницької області [Текст]. — Ф. П. 458. — оп. 1. — спр. 305.
8. Літопис Волині [Текст]. — Вінніпег–Нью-Йорк. — 1955. — № 2. — С. 83–85.
9. Державний архів Хмельницької області [Текст]. — Ф. П. 458. — оп. 1. — спр. 324.
10. *Берковський, В. Г.* Колективізація та антиколгоспна боротьба на Славутчині: передумови та перебіг подій [Текст] / В. Г. Берковський // Матеріали XIII історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження І. С. Винокура, 18–19 листопада 2010 р. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка ; [редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. І. Войтенко (співголова), Л. В. Баженов (відп. ред.), С. А. Копилов, В. С. Прокопчук та ін.]. — Кам'янець-Подільський : Абетка, 2010. — С. 476–486.
11. *Клочко, Р.* Україна у вогні. Селянські протести проти колективізації [Електронний ресурс] / Роман Клочко // Дзеркало тижня. — 2015. — № 34. — 18 вересня. — URL : <http://gazeta.dt.ua/history/ukrayina-u-vogni-selyanski-protesti-proti-kolektivizaciyi-.html>.
12. *Васильєв, В.* Перша хвиля суцільної колективізації і українське суспільство [Текст] / В. Ю. Васильєв // Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 — березень 1930 рр.). — Вінниця : Логос, 1997. — 383 с.
13. *Кожинів, В. В.* Правда сталинських репресій [Текст] / В. В. Кожинів — М. : Алгоритм, Эксмо, 2005. — 448 с.
14. Центральний державний архів громадських об'єднань України [Текст]. — Ф. 1. — оп. 20. — спр. 4134.
15. Державний архів Хмельницької області [Текст]. — Ф. Р. 6193. — оп. 12. — спр. П. 24515. — т. 5.
16. Державний архів Хмельницької області [Текст]. — Ф. Р. 6193. — оп. 12. — спр. П. 24515. — т. 8.
17. Державний архів Хмельницької області [Текст]. — Ф. Р. 6193. — оп. 12. — спр. П. 24515. — т. 15.
18. *Михайлик, А.* Нестерівці. Подільське село [Текст] / А. Михайлик. — Кам'янець-Подільський : Оіум, 2010. — 207 с.

Надійшла до редакції 01.08.2016

Мисинкевич Л. Л. Сопротивление государственной политике коллективизации на Хмельнитчине: от волынок к восстанию (в 1929–1931–х гг.)

Освещаются социальные настроения, поведение и сопротивление крестьянства коммунистическому режиму в конце 1920 — начала 1930-х гг. При введении государственной политики коллективизации. Выявляются обстоятельства обновления продразверстки, трудности хлебозаготовок и начала экономического террора против крестьянских хозяйств, которых обвиняли в саботаже колхозного строительства и хозяйственном вредительстве. Оцениваются последствия массовой коллективизации и раскулачивания, которые проводили местные органы власти в погоне за высокими процентами, используя административные меры. В частности, отслеживается подготовка и ход восстания на Дунаевеччине против большевистского произвола. Обращено внимание на крестьянские беспорядки в условиях массовой принудительной коллективизации и позицию партийных и государственных органов при ее проведении. Рассмотрена деятельность правоохранительных органов в подавлении крестьянских волнений и восстаний, указаны административные меры к участникам антиколхозных выступлений.

Ключевые слова: украинское крестьянство, крестьянские волнения, колхозы, советская власть, кулачество, коллективизация, волынки, восстания, индивидуальные хозяйства.

Misinkevych, L. L. Resistance to the Public Policy of Collectivization in Khmelnitsky: Volynok before the Uprising (1929–1931's)

This article highlights the social attitudes, behavior and resistance of the peasantry to the communist regime in the late 1920 — early 1930 during implementation of the state policy of collectivization. Authors analyzed the circumstances of renovation surplus grain procurement difficulties and initiate an economic terror against the farms. Evaluated the consequences mass collectivization and dispossession In particular, pay attention to peasant unrest in conditions of mass forced collectivization and the position of the party and state in its implementation. Considered activity of law enforcement agencies in the suppression of peasant unrest and uprisings expressed by the participants of administrative measures antykolhospnyh performances.

Keywords: Ukrainian peasantry, peasant unrest, collective farms, Soviet government, the kulaks, collectivization, volynky, insurrection, individual farms.

